

és lexikális egység helyett. A valóságban azonban valamely összetett szerkezet jelenléte nem vezethető le mindig a részelemek jelentéséből; ezért jobb, ha szerkezet nélküli egységként kezeljük. Az ilyen ambivalens szerkezetek mindig az idiomatizáltság valamely fokán állnak. Ha ötvözzük egymással a példa-alapú és szabály-alapú fordítást, mondja a szerző, ezzel egy új paradigmához, a minta-alapú paradigmához jutunk. A *MetaMorpho* nevű, többszörösen innovatív rendszer ezen az elven alapul, ugyanis mintákba rendezi a lexikális és strukturális információt. Mint mindig, itt is az idiómák adják a megfeleltetés nehezebb eseteit, az idiomatikus kifejezéseket leíró minták ezért hosszabbak, mint a lexikális egységek reprezentációi. A *MetaMorpho* rendszer további innovációja, hogy a forrásnyelvi analízist és a célnyelvi interpretációt egyetlen feladatként kezeli. Nagy jövő áll előtte, ez már a jelenben is mutatkozik.

Elmondható, hogy az emlékkönyvben bemutatott kutatások a fordítás tudományos státuszának megszilárdítását eredményezhetik. Valamennyien, még ha indirekt módon is, a nyelvtudományi alapokon végzett kutatások hasznát, további szükségességét bizonyítják. Egyidejűleg újabb kihívásokra is felhívják a nyelvészek figyelmét. A szerzők törekvése hasznos és időszerű. Többen a formálódó szakterminológia zavarait igyekeznek elhárítani, illetve új, az eddiginél jobb terminológiát kívánnak létrehozni. Mások kutatásaik révén eredményesen számolják fel a fordítás-tudományban eddig fellelhető hipotéziseket, törvényszerűségek formálva azokat. A tanulmánykötetben markáns „rámozdulás” figyelhető meg a globalizáció által gerjesztett új, az eddiginél nagyobb kutatói pragmatizmust igénylő kihívásokra is.

Lendvai Endre

Csaba Földes

Kontaktdeutsch. Zur Theorie eines Varietätentyps unter transkulturellen Bedingungen von Mehrsprachigkeit
[Német nyelv érintkezésben. A többnyelvűség körülményei közötti nyelvi változatok tipológiájának elmélete]
Narr: Tübingen, 2005. 399 p.

A német–magyar nyelvi kontaktusok kutatása a 90-es évek második felében kezdődött. A kutatások középpontjában a magyarnak – mint többségi nyelvnek – a németre mint a hazánkban élő legnagyobb létszámú nemzeti kisebbség nyelvére gyakorolt hatása áll. A magyarországi németek nyelvhasználatának vizsgálatával foglalkozó korábbi kutatások főként a nyelvjárási sajátosságokra korlátozódtak: Hutterer Miklósnak „Sprachinseln in Mittel- und Westungarn und in der Schwäbischen Türkei” (in: *Aufsätze zur deutschen Dialektologie*. Tankönyvkiadó: Bp., 1991. pp. 281–284) című művében. A magyar nyelv (nyelvi és kulturális) hatásainak vizsgálata nem képezte tárgyát ezeknek a kutatásoknak. Ezért tekinthetjük a *Kontaktdeutsch* című monográfiát a német–magyar nyelvi és kulturális kontaktusokról szóló új kutatásnak.

A szerző a következő feltevésekre alapozza kutatásait. A német nem egységes nyelv, hanem regionális nyelvváltozatokra tagolódik. A befogadó nyelvben regionálisan jellemző kontaktusjelenségekkel találkozhatunk, melyekből következtethetünk a két- és többnyelvűek nyelvi produkciójára.

Földes műve elsődleges kutatásnak tekinthető, amelynek alapját empirikus úton gyűjtött adatok képezik, és célja, hogy bemutassa a magyar nyelvnek a német nyelven belüli kontaktushatásait, leírja a kontaktushatások által erőteljesen befolyásolt nyelvváltozat sajátosságait. További célként tűzte ki a szerző, hogy az összegyűjtött empirikus anyag segítségével bemutassa a két- és többnyelvű magyarországi németek szóbeli nyelvi és diskurzus tulajdonságait, és általános következtetéseket

vonjon le a többi kisebbség nyelvhasználatát illetően. A szerző más nyelveken végzett kutatások eredményeit is akarja ellenőrizni vizsgálatával. A mikro-elemzések eredményeit társadalmi makro-szerkezeti adottságokkal akarja kapcsolatba hozni. A német–magyar kontaktusnyelvészeti kutatások eredményeivel a Kárpát-medencében élő egyéb nyelvek érintkezésének vizsgálatához akar hozzájárulni.

A szerző a magyarországi németek nyelvváltozatát kontaktus-változatként definiálja, melynek legfőbb sajátossága, hogy a két-nyelvű beszélő nyelvi elemeket vesz át egyik nyelvből a másikba, vagy a nyelveket felváltva használja, ami a nyelvkeveredés különböző típusaihoz vezet.

A monográfia központi terminusa a nyelvkeveredés, melybe beletartozik az interferencia, a transzferencia, a kódváltás és a szókölcsonzés is. Ezeknek a műszóknak a meghatározása és egymástól való elkülönítése a szakirodalomban meglehetősen problematikus. A szerző transzferencián nyelvi elemek átvételét érti a kontaktusban álló nyelvekből, míg kódváltás terminussal két nyelvváltozat egy megnyilatkozáson belüli használatát definiálja (p. 73).

A szerző kutatásait Hajóson végezte; ez a község a Duna partján, Bács-Kiskun megyében található település, ahová 1722-ben települtek be az első svábok. Földes nyomon követi a településtörténetet, egészen napjainkig.

A vizsgált korpuszban a szerző elkülöníti egymástól a lexikális-szemantikai, grammatikai, frazeológiai és pragmatikai transzferenciát, melyek közül a lexikális-szemantikai transzferencia jelensége a leggyakoribb. Ez arra vezethető vissza, hogy a nyelvváltozatok kölcsönhatása a kontaktusban álló nyelvekben heterogenitáshoz vezet, amin másik nyelvből átvett lexikai vagy grammatikai elemek megjelenését értjük. A transzferencia-jelenségek között leggyakoribb a „szótranszferencia”, melynek különböző típusai vannak aszerint, hogy mennyire tükröződik a transzferben az eredeti jelentés

és hangalak. A szerző változatos példákkal illusztrálja az egyes jelenségeket, és kiemel néhány olyan területet (pl. névhasználat), ahol gyakori a transzferencia. Hasonlóképpen megvizsgálja a transzferenciák szerepét szövegnyelvészeti szempontból.

Földes szerint a kontaktusnyelvészeti jelenségek gyakran tartósan nyomot hagynak az egyes nyelvekben. Az, hogy ezek a jelenségek mennyire fejtik ki hatásukat az egymással kontaktusban álló nyelvekben, három tényezőtől függ: a) befolyásolja az, hogy ezek a transzferek fonetikai, morfológiai és szintaktikai szempontból mennyire integrálhatók az adott nyelv rendszerébe; b) befolyásoló tényező az is, hogy használatuk mennyire stabil, hozzátartoznak-e az egyén vagy közösség kommunikatív normájához; c) végül az, hogy milyen a beszélők szociolingvisztikai attitűdje az adott nyelvi elemmel szemben.

A szerző által fölvetett egyik legfontosabb kérdés, hogy szükséges-e különbséget tenni egynyelvű és kétynyelvű nyelvi norma között; mivel szerinte a nyelvi kontaktusjelenségeket nem lehet „normatív-purista” szemszögből megközelíteni, hiszen csak a két- és többnyelvű nyelvi repertoárból kiindulva értelmezhetjük azokat helyesen.

A nyelvi keveredés és kontaktusjelenségek – Földes megállapítása szerint – a kontaktusnyelvváltozatok használatának, valamint a szociokulturális identitás kifejezésének eredményei. Összegzésként megállapítja, hogy az egy- és kétynyelvű beszélők kommunikációs stratégiái alapvetően nem különböznek egymástól; az interakcióban lévő személyek azonban igyekeznek kommunikációs céljaiknak megfelelően kihasználni a rendelkezésükre álló nyelvi eszközöket.

A monográfia másik központi kérdésköre a kultúra szerepének vizsgálata nyelvi kontaktusokban. A Földes által követett elmélet szerint a modern kultúrák több egymásba fonódó kultúrát foglalnak magukba. Ez arra vezethető vissza, hogy a különböző kultúrák nagymértékben összefonódnak. A két- és többnyelvű egyének nyelvi kompetenciáját különböző kul-

túrafüggő szabályok befolyásolják: különféle tradíciók és szokások sokféleképpen hagynak nyomot a nyelvben. Ez az oka Földes szerint annak, hogy kulturális szempontból a német mint kisebbségi nyelv jelentősen különbözik az összefüggő német nyelvterületen használt német nyelvváltozatoktól.

A kultúra és a nyelv kölcsönhatásának kutatása – Földes szerint – egy interkulturális nyelvészet feladata lenne, amelyet a szerző a következőképpen definiál: az interkulturális nyelvészet két és több nyelv közötti nyelvi és kulturális kontaktusokat vizsgál sajátos elméleti és gyakorlati módszerekkel. Ezek „rendszer nyelvészeti”, pszicholingvisztikai, szociolingvisztikai, nyelvészeti pragmatikai és kontaktus nyelvészeti eljárások, továbbá a nyelvi kontaktusoknak a nyelvpolitika szempontjából történő vizsgálata (p. 297).

Ezt a monográfiát a szerző kontaktus nyelvészeti kutatásai összegzésének tekinthetjük, amelyben áttekintést nyújt a német–magyar nyelvi és kulturális kontaktusjelenségekről, bőszéges példatárral illusztrálva a nyelvi kontaktushatások eredményeit.

Geröly Krisztina

Lanstyák István és Szabó Mihály Gizella

Magyar nyelvtervezés Szlovákiában

Kalligram Könyvkiadó:
Pozsony, 2002. 304 p.

1999. szeptember elsején lépett hatályba a Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsa által hozott, a nemzeti kisebbségi nyelvek használatát szabályozó törvény. Jelen könyv a törvény életbelépése óta történt változásokkal és az emberek mindennapjait érintő kérdésekkel foglalkozik. Hiánypótló ez a munka, az első, amely ebben a tárgykörben megjelent. A Magyarországgal szomszédos többi ország magyar nyelvtervezési kérdéseiről szóló anyagok pedig még váratnak magukra.

A két szerző tanulmányai elemzik a szlovákiai magyarság történelmi helyzetét, jogi státusát, kifejtve a többközpontú nyelv, valamint a kontaktusjelenség fogalmát. Bemutatják továbbá az 1999-ben kiadott kisebbségi nyelvtörvény előzményeit és következményeit, valamint a magyar nyelv iskolai oktatásának lehetőségeit és használati szintereit a közigazgatástól a kulturális eseményekig. Részletesen feltárják az utcanév-táblákkal, intézménynevekkel, családi és utónevekkel, illetve az iskolai bizonyítványokkal kapcsolatos problémákat.

A magyar részlegesen többközpontú nyelv, ami azt jelenti, hogy Magyarországon többségi, de a vele szomszédos országokban kisebbségi helyzetben van. Minden többközpontú nyelvre jellemző, hogy beszélői a különböző országokban eltérő módon használják. Ennek legfőbb oka a többségi nyelv, illetve az eltérő kultúra hatása. A magyar nyelvnek így voltaképpen nyolc változata van: magyarországi, szlovákiai, ukrainai, romániai, szerbiai, horvátországi, szlovéniai és ausztriai, nem beszélve a világ számos pontján szét-szórtan élő magyar kisebbségekről. Lanstyák István és Szabó Mihály Gizella munkája a szlovákiai magyar változatot taglalja.

A Kelet- és Közép-Európában az 1980-as évek végén kezdődő politikai és gazdasági rendszerváltás következtében számos új intézmény jött létre mind Magyarországon, mind Szlovákiában. Bármennyire is hasonló azonban a két ország politikai és gazdasági berendezkedése, az eltérő intézményrendszer nem mindig ugyanazt a tartalmat takarja; ezért az elnevezések is különböznek egymástól. A szlovákiai magyarok számára ez annyiban jelent szinte megoldhatatlan gondot, hogy az ottani intézményekre nem alakult ki megfelelő magyar nyelvű szakterminológia. Sok intézménynév egyszerűen nem létezik a magyarban; mivel az intézménynek Magyarországon nincs megfelelője, ezért elnevezésre sincs szükség. Egyes intézménynevek egybe is eshetnek, de a tartalmuk különböző lehet, és a sima átvételből félreértések szár-